

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas complectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1741

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369546628

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369546628>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546628>

LOG Id: LOG_0181

LOG Titel: Caput Quadragesimum. Arbor Pinguis. Mamina. - XL. Hoofdstuk. De Vette-Boom

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

OBSERVATIO.

Ad arbores lactescentes filiquosas polyspermas floribus crateriformibus hanc arborem pertinere quisque facile videt, an vero ad *Neria*, *Apocyna*, vel similia sit reducenda, incertus diu fui, donec in *Plumierii* novis plantarum generibus invenirem genus *Tabernamontana* ipsi dictum, cui hæc penitus respondet arbor, ipsique vocatur *Tabernamontana* lactescens Citri foliis undulatis, & in *Horto Cliffort. pag. 76.* *Tabernamontana* foliis lanceolatis, & foliis oblongis splendidibus *ibidem. Houft.*

Quondam ad *Neria* a *Breyne* in *Prodrom. 2. pag. 77.* hæc arbor relata fuit, vocaturque ipsi *Nerium* lactescens Malabaricum maximum pentaphyllum, polyanthemum, flore minimo, racemoso, ex odorato viridi albicante, filiquis propendentibus longissimis. Nomine *Pala* in *Hort. Malab. tom. 1.* describitur, ubi *Tabula 46.* elegantissima ejus exhibetur icon, &c.

CAPUT QUADRAGESIMUM.

Arbor Pinguis. Mamina.

Post priores magisque notas lactiferas arbores, quædam subsequuntur, quæ nullum quidem lac, sed viscosum fundunt succum, qui in certum adhibetur usum.

Arbor Pinguis mediocris & silvestris, arbor est raris confans ramis incurvis & extensis, quorum tenuiores sunt pingues, flexiles, ac simul fragiles. Folia sine ordine locantur, suntque vulgaris formæ, palmam & ultra longa, tres quatuorve digitos lata, ad oras ruditer dentata instar magnæ lignæ ferræ, dentes vero hi late distant nec profundi sunt, folia porro sunt glabra, firma, & pingua, costis rarioribus transversalibus pertexta. Juniora autem folia sunt paulo majora, & flaccidiora, coloris ex fusco & obscure nigricantis mixti, adeoque glabra & splendentia, ac si oleo essent obducta. Singulum autem folium non directe e petiolo suo erigitur, sed prope ortum sinum format, unde & retrorsum flectitur.

Juniorum foliorum sapor primo est acidulus, dein amaricans, semper autem cum notabili adfrictione, unde detegitur ex contrariis constructa esse partibus, ac primo laxare, dein detergere, ac denuo adstringere.

Flores ex parvis rarisque dependent racemis plurimum muscosi, ex flavis constructi staminulis & tribus ambientibus brevibusque luteis petalis constantes, qui florem constituunt. Fructus rari itidem paucique simul dependent, ita ut unus alterve aliquando tantum excrescat & perfectus sit, suntque baccæ oblongæ Olivæ-formes, vel in hisce terris fructibus *Varingæ* majoris similes sunt, sed breviores & rotundiores, superius umbilicatæ, primo virides, dein luteæ, ac tandem rubentes, Externe autem hæc baccæ sunt obductæ carne viscosa, vix cultrum crassa, quæ, si incidatur, roseum rubentemque habet colorem, & crassum flavumque exsudat lac, sub hac lignosum reconditur putamen, rotundam efformans nucem in penitus maturis fructibus, externe nigram & rugosam, in qua nucleus reconditur uti in *Gnemonis* fructibus, viscosus, cinereusque, substantiam & colorem cocti renis referens.

Ex vulnerato hujus arboris cortice spissum, albicansque, sed rarum exstillat lac, quod mox flavum exsiccat, & maxime viscosum est instar pigmenti, fatuum, & ingratum, ad linguam adstringens, quod si in glebam colligitur, in gummi condensatur obscure flavum. Lignum est molle, albicans, & inutile. Ad oras silvarum & in vallibus crevit, ut & in levi silva. In altis montibus raro occurrit, quæque ibi reperitur, semper altior excrescit & erectior, per ramos depactos transplantari potest, sed tarde progeminat.

Tom. II.

Hujus

AANMERKING.

Dat deeze boom behoort tot de Melkgevende boomen met lange peulen, en veel zaaden en kelkvormige bloemen, kan ieder kundige licht zien, dog ik heb lang onzeker geweest tot welk geslacht, het zy tot de *Neria*, *Apocyna*, ofte diergelyken hy te brengen was, tot dat ik eindelyk in de nieuwe geslachten van Plumier vondt een geslacht, dat by hem *Tabernamontana* genaamt wert, met het welk deeze boom geheel overeenkomt, die van hem genaamt wert Melkgevende *Tabernamontana* met bladen als de Citroen-boom dog omgevouwen, en is de *Tabernamontana* met lankwerpige bladen in de *Hortus Cliffort. pag. 76. &c.*

Voor deeze is deeze Boom tot de *Nerium* gebragt van *Breyne* in zyn tweede *Prodr. p. 77.* en wert van hem genaamt Malabaarsche Melkgevende *Nerium*, met vygebladen en veel kleine trosachtige ruikende, groen-witte bloemen, met zeer lange afhangende houwen; onder de naam van *Pala* komt ze voor in de *Hortus Malabar. eerste deel Tab. 46.* alwaar mede een fraaye figuur daar van gevonden wert.

XL. HOOFSTUK.

De Vette-Boom.

Na de voorgaande en meest bekende Melk-boomen, volgen nu zommige, die juist geen melk, maar een klevrigen zâp uitgeven, den welken men tot iets gebruikt.

Arbor Pinguis is een middelmatigen en wilden boom, met weinige kromme en uitgebreide takken, waar van de dunnere vet zyn, buigzaam, en kort afbrekende. De bladeren staan zonder order, en zyn van gemeen fatsoen, een hand lank of meer, drie en vier vingers breed, aan de kanten grof getand, als een groote hout-zaag, doch de tanden staan wyd van malkander, en gaan niet diep in, glad, styf, en vet, met weinige daversribben. De jonge bladeren zyn wat grooter, en slapper, van verwe bruin, met wat donker-groen gemengt, zo glad en glimmend, als of ze met Oly bestreken waren. Het blad staat niet regt op zyn steel, maar altyd by zyn oorspronk een bogt hebbende, en dierhalven achterwaarts geboogen.

De smaak aan de jonge is in 't eerst wat zuur, daar na bitter, doch doorgaans met een merkelyke zamentrekking, waar uit men merkt, datze van contrarie deelen gemaakt zyn, in 't eerst laxerende; daar na afvagende, en op 't laast adstringerende. De oude bladeren zyn malzoet, met een kleine zamentrekking.

Het bloeizel hangt aan kleine ydele trosfen, meest mosachtig, en van geele draatjes gemaakt, omgeven van drie geele en korte blaadjes, die het bloempje maken. De vruchten hangen ook weinige by malkander, zomtyds aan het gebeele trosje niet meer, als een of twee tot perfectie komende. Dezelve zyn lankwerpige bezien, de Olyven gelyk, of bier te lande de vruchten van de groote *Varinga*, doch korter en ronder, met een navelte boven op, eerst groen, daar na geel, en ten laast rood. Van buiten zynze bekleed met een klevrig vleesch, schaars een mes dik, rooze-rood, als men daar in snyd, een dikke geele melk uitsweetende, daar onder leid een houtachtige schaale, een rond nooteken makende, in de gebeele rype van buiten swart en rimpelig, daar in leid de beest, als in de vruchten van *Gnemon*, slymerig, graauwachtig van substantie en couleur, als een gekookte nier.

Uit de gequetste schorsse van dezen boom druipet een dikachtig, witte, doch schaarsse melk, dewelke kort daar na geel, en zeer klevrig word, als vernis, lach, en onangenaam, op de tonge mede zamentrekkende, ook veel in een klomp vergadert, besterft tot een donker-geel Gom. Het hout is week, witachtig, en onnut. Hy wast aan de kanten van de Bosschen in de valeyen, en onder het ligte kreupel-bosch. In 't booge woud vind men hem zelden, en die daar wast, word veel hooger en regter van stam. Men kan het ook verplanten met stokken, doch komt langzaam op.

I i

Men

Hujus & altera occurrit species, quæ *Mamina Angustifolia* dici potest, quum minora gerit folia, quinque nempe sexve pollices longa, binos lata, crassa, firma, & rarius dentata, dulci sed nauseosa adstrictione prædita.

Flores quoque brevibus ac pusillis insident racemis, suntque plerumque capitula flava, ex plurimis flavis staminibus, ac tribus brevibus petalis constructa. Racemi ipsi flavescent, nec ultra digiti articulum longi sunt, ex omni quoque parte sauciata exstillat spissum & album lac, quod flavescit, si siccum est, nec ita rufescit ac præcedentis.

Floret Januario, fructusque maturefcunt pluviosis mensibus usque in Augustum, ac diutissime ex arbore dependent, antequam maturefcant.

Nomen. Latine *Arbor Pinguis*: Malayense nomen ignotum est, Amboinice autem dicitur *Mamina*, i. e. pingue lignum, seu arbor pinguis ex pingui foliorum forma. Lihonensibus vocatur *Talabe*.

Locus. In omnibus occurrit Amboinensium insulis, an aliis nota sit populis, nondum cognovi.

Ufus. Juniora hujus arboris fusca folia puerperis magno sunt in usu ad infantes expurgandos, sumunt enim hæc folia cum illis *Boa Rau-Utan*, alique involvunt folio, quod sub cineribus ardentibus torrent, hisce affundunt succum Limonum acidorum, simulque exprimunt succum, quem tepidum infantum ori infundunt, unde hi leniter purgantur per secessum a primis excrementis seu meconio, simulque detergetur omnis linguæ, stomachi, & intestinorum pituita. Aliis quoque temporibus hoc medicamentum infantibus exhiberi potest, quum inquieti sunt, & alvo adstricta laborant, tam succus hic solus, quam foliorum decoctum, unde mox subducitur alvus, & pacate dormiunt: Vetusta folia huic operi inepta sunt, si autem ista non operentur folia, suppositorio ex Curcuma præparato succurrendum ipsis est. Mos hic per totam Amboinam mulierculis familiaris est, & in Europæis familiis etiam nunc obtinuit. In adultis hominibus hæc folia nullam habent vim purgantem, sed contra juniora hæc folia cum aliis comedi possunt cibis, uti cum Bocassan instar alius *Ulang Ulang*.

Amboinenses picturas suas obliniunt hujus arboris succo, sed plurimum ligneas, quod nos efficitur candida vernice, hæc autem lacte isto glabræ sunt ac splendentes, sed per lactis colorem flavescent.

Quidam trunci corticem cum aqua conterunt, ejusque succum expressum tanquam leve purgans propinant pro adultis ac senibus. Alii Amboinenses hoc miscent lac cum illo præcedentis *Rite*, illisque utuntur loco vernicis vel pigmentorum ligno inservientium.

Interior nucleus delectationis gratia comedi potest, quum dulcis sit instar Nucum avellanarum.

Men vind nog een tweede soorte hier van, dewelke men *Mamina Angustifolia* mag noemen, want het heeft kleindere bladeren, te weeten, vyf en zes duimen lang, twee breed, dik, styf, ook wyd gezaagt, met een zoete en walglyke zamentrekking.

Het bloeizel wast mede aan korte kleine trossen, en zyn meest geel knopjes, die bestaan uit veele geel draadjes, en drie korte blaadjes. De trosjes zyn geel, en niet boven een lidt lang, overal loopt 'er mede een dikke witte melk uit, die geel besterft, doch zo ros niet, als aan 't voorige.

Zy bloeid in January, de vruchten worden ryp in de regen-mousson, tot in Augustus toe, blyvende zeer lange aan den boom hangen, eerze ryp worden.

Naam. In 't Latyn *Arbor Pinguis*, den Maleytzen naam is nog onbekent. Op Amboins *Mamina*, dat is, vet-bout, of vette-boom, na de vette gedaante der bladeren. Op Lubonees *Talahe*.

Plaats. Men vind ze in alle Amboinsche Eilanden, of ze verder bekend zy, heb ik nog niet vernomen.

Gebruik. De jonge bruine bladeren van dezen boom zyn by de Kraam-vrouwen in groot gebruik, om de jonggeboorne kinderen van binnen te zuiveren; want zy nemen dezelve bladeren, met die van *Boa-Rau-Utan*, windenze in een ander blad, brandenze in de beete afch, als dan doenze wat zap van zuure Lemoenen daar over, vringen het t'zamen uit, en een weinig laauw gemaakt, gieten het de kinders in de mond, 't welk de kinders zuivert, door een zagten kamergang van de eerste en moederlyke Excrementen, met een van de tong, mage, en darmen alle slymerigheid afvagende. Men mag het ook op andere tyden alle kleine kinders ingeven, alsze onrustig en hardlywig zyn, zo wel het zap alleene, als het Decoctum van de bladeren, waar vanze straks kamergang krygen, en tot rust komen. De oude bladeren zyn tot dit werk onbequaam, doch zo deze bladeren niet werken, moet men hün met steekpillen van Curcuma te hulpe komen: Deze manier is door gants Amboina by de vrouwwtjes gemeen, en werd nu ook in de Duitsehe familiën gebruikt: By oude menschen hebben deze bladeren geen purgerende kragt, maar ter contrarie kan men de jonge bladeren met Bocassan eeten, gelyk ander *Ulang Ulang*.

De Amboineezen bestryken bare schilderyen met de melk van dezen boom, doch meest die op hout staan, gelyk wy met vernis doen, dewelke daar door wel glad, en glimmend werden, maar door de verwe van de melk wat geelachtig schynen.

Zommige vryven de schorsse des stams met water, en drinken den uitgedrukten zap tot een zagte purgatie voor oude lieden. Andere Amboineezen vermengen dezemelk met die van de voorgaande *Rite*, en gebruiken 't voor vernis, of alderhande boutverwen.

De Binnenste korrel kan men voor plaizier ook eeten, want by smaakt zoet, als Hazel-nooten.

Tabula Octogesima Tertia

Ramum exhibet Arboris Pinguis, ubi *Litt. A.* ejus fructum separatum, & majori forma expressum repræsentat.

De drie-en-tachtigste Plaat

Vertoont een Tak van de *Vette Boom*, alwaar *Lett. A.* een afgezonderde vrucht in grooter gedaante vertoont.

